CONSIDERAŢII PRIVIND SITUAŢIA ROMÂNIEI ÎN PREAJMA ADERĂRII LA TRIPLA ALIANŢĂ

DE

GHEORGHE PLATON

Aderarea României la Tripla Alianţă, se ştie, a fost un act politic grav, de o netăgăduită importanţă pentru dezvoltarea ulterioară a istoriei noastre. Fără a stărui asupra lui în detaliu, istoricii sau oamenii politici, din raţiuni şi sub imbolduri diverse, s-au străduit, cel puţin, să-l justifice, să-i sublinieze consecinţele şi însemnătatea. Deşi punctele de vedere nu sînt aceleaşi — într-o asemenea problemă unanimitatea nu putea fi realizată — referirile şi explicaţiile lucrărilor româneşti, ca şi acele incluse în lucrările cu caracter general [1], oferă o serioasă bază de plecare.

Reluările şi aprofundările, prin studierea unui material cît mai bogat, sînt cu atît mai necesare cu cît unele aprecieri de circumstanţă au darul să provoace serioase nedumeriri şi confuzii în interpretarea eveni-

[1] Cf. Fr. Damé, *Histoire de la Roumanie contemporaine depuis l'avénement des princes indigènes jusqu'à nos jours (1822—1900)*, Paris, 1900, T. Maiorescu, *Istoria contemporană a României (1866—1900)*, Bucureşti, 1925, N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X., Bucureşti, 1937, R. W. Seton-Watson, *Histoire des Roumains de l'époque romaine à l'achèvement de l'unité*, Paris, Les presses universitaires de France, 1937, C. Gane, *P. P. Carp şi locul său în istoria politică a ţării*, vol. I, Bucureşti, 1936, G. Brătianu, *Origines et formation de l'unité Roumaine*, Bucureşti, 1943, N. Iorga, *Comment la Roumanie s'est détachée de la Triplice*, în „Revue historique du sud-est Europeen", iulie-septembrie. 1932, R. Meitani, *Istoria raporturilor politice dintre state de la 1856—1930*, Bucureşti, 1943, M. Hacman, *Convenţia secretă dintre Austro-Ungaria şi România*, în *Omagiu lui I. Nistor*, Cernăuţi, 1937, I. Şoimescu, *România, Rusia şi Întreita Alianţă*, Bucureşti, 1889, H. Hauser, *Histoire diplomatique de l'Europe*, vol. I, Paris, 1929, M. Baumont, *L'essor industriel et l'impérialisme colonial* (1878—1904), *Peuples et civilisations*, vol. 18, Paris, 1937, Vezi şi ediţia din 1965, P. Renouvin, *Histoire des relations internationales*, t. VI, Hachette, Paris, 1958, şi *L'époque contemporaine*, II, *La paix armée et la Grande Guerre (1871—1919)*, P.U.F., 1960 etc.

mentului care, din orice unghi l-am privi, își păstrează întreaga sa importanță [2].

Nu avem intenția să analizăm în manieră exhaustivă situația din România în preajma angajării acesteia în coaliția statelor din centrul Europei. De altfel, recent, lucrul acesta a fost făcut cu rezultate ce pot primi o bună apreciere [3]. De asemenea, nu ne-am propus să discutăm, prin reconsiderarea documentelor inserate în marile colecții ale timpului, cauzele și consecințele aderării României la Tripla Alianță. Obiectivele noastre sînt mai modeste ; ele se reduc la reliefarea unor probleme ce se degajă din cîteva rapoarte ce provin de la ministrul Belgiei acreditat la București. Ne-am oprit asupra lor nu numai din rațiuni ce decurg din importanța intrinsecă a epocii la care se referă materialul, ci, mai ales, pentru faptul că acordăm credit valorii informațiilor oferite de Joseph Jooris, ministrul Belgiei la București, despre care am mai discutat și în altă împrejurare [4].

Cu experiență largă și cu bogat orizont profesional, diplomatul belgian, care avea un îndelungat stagiu la Constantinopol și București [5], era un bun cunoscător al vieții interne din România. Rapoartele ce le avem în vedere, din anii 1881 și 1882 (două din ele le reproducem în anexe) [6], sînt interesante atît pentru reliefarea poziției internaționale a României, a raporturilor sale cu statele europene, cu cele vecine, în special, cît și pentru sublinierea unor aspecte ale climatului politic intern. Informațiile, pe care le considerăm utile, completează tabloul general al situației interne din România și a orientării politice a acesteia în perioada lungii guvernări liberale (1876—1888).

Notațiile lui Jooris cu privire la raporturile dintre Austro-Ungaria și România și Germania și România sînt deosebit de interesante. Valoa-

---

[2] V. Liveanu, *1918. Din istoria luptelor revoluționare din România*, București, 1960, p. 662—664, *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, București, 1961, p. 254, I. Popescu-Puțuri și A. Deac, *Unirea Transilvaniei cu România, 1 decembrie 1918*, București, 1970, p. 197, Tr. Lungu, *Viața politică în România la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, București, 1967, p. 93, M. Malița, *Diplomația*, București 1970, Vezi și N. Ceachir, *România în Sud-Estul Europei 1848—1886*, București, Ed. politică, 1968.

[3] Cf. Ernest de Rutkowski, *Oestereich-Ungarn und Rumänien (1880—1883); die Proklamierung des Königreiches und die rumänische irridente*, în „Süd-ost Forschungen“, Munich, 1966.

[4] Gh. Platon, *Afirmarea suveranității și independenței României în preajma războiului din 1877—1878. Mărturii din arhivele diplomatice ale Belgiei ;* (în curs de publicare). Lucrarea se bazează pe rapoartele lui Jooris din anii 1874—1875.

[5] Reprezentant al Belgiei la Constantinopol, după înlocuirea lui Bloondel van Cuelenbroeck, din vara anului 1857, Jooris, în februarie 1874, este numit la București, unde stă pînă la începutul anului următor. Revine în martie 1880 și ocupă postul pînă la începutul anului 1883. Ultimul raport semnat de dînsul poartă data de 6 ianuarie 1883. Cf. Archives du Ministère des Affaires Etrangères et du Commerce Extérieur de Belgique, *Correspondance politique*, Légations, Roumanie, 7e vol. (1882—1887). În continuare, vom cita prescurtat M.A.E.B.

[6] Anexele I, II.

rea acestora este cu atît mai mare cu cît propriile sale observații sînt amendate și verificate continuu prin contactele cu ceilalți colegi acreditați la București, cu White, mai ales, reprezentantul Angliei.

Diplomatul belgian subliniază *înăsprirea* relațiilor cu Austro-Ungaria, provocată de atitudinea „dură" a diplomației habsburgice în problema Dunării, care leza „interesele naționale" ale românilor. La rîndul lor, românii ripostează printr-o viguroasă campanie de presă, în cursul căreia este denunțată „aservirea economică" a țării; de asemenea, totodată, sînt adoptate măsuri ce tind la împiedicarea „executării cu conștiinciozitate" a Convenției comerciale încheiate în 1875 (Anexa I).

Nici relațiile cu Germania nu sînt considerate a fi de o „perfectă cordialitate". Guvernul român își exprimă nemulțumirea pentru atitudinea manifestată de Berlin față de procesul Landau *, apreciat a fi un veritabil „coșmar" al oamenilor politici de la București (Jooris se referă la liberalii din partidul de guvernămînt; guvernul german, la rîndul său, nu poate să nu-și manifeste dezaprobarea față de agitația antisemită și de limbajul violent al presei care denunța „invazia rasei teutonice" (Anexa I).

Cu toate aceste fricțiuni, ambele puteri doreau menținerea în continuare a cabinetului Brătianu, favorabil influenței politice a Austriei și Germaniei. Diplomatul belgian — așa cum semnalase și în rapoartele anterioare — subliniază realitatea „luptei pentru influență" dintre Austro-Ungaria și Rusia, eforturile ambelor puteri de a atrage România. Potrivit aprecierilor lui White, în marea luptă ce se pregătea în Orient, Germania va sprijini Austria „pentru a combate și a anihila" influența rusă în Balcani.

Trasînd și comentînd obiectivele politicii germane în Orient, prin prisma vederilor diplomatului englez, Jooris remarcă faptul că, în împrejurările analizate, concursul armatei române nu poate fi disprețuit (Anexa II). Colegul englez — a cărui capacitate și experiență reprezentau o chezășie a veridicității observațiilor ce le enunța — își exprima convingerea în inevitabilitatea unui război între Rusia și cele două puteri germane. Antrenată fatal într-un asemenea conflict, România va intra în alianța austro-germană. Această opinie este împărtășită de mulți oameni politici români. „În acest moment — notează textual Jooris, într-o depeșă din 25 februarie 1882 — Austria exercită presiuni puternice pentru a precipita alianța secretă" [7].

Mențiunea este importantă și ea trebuie reținută atunci cînd se procedează la analiza de ansamblu a politicii externe a guvernului liberal, a împrejurărilor și, mai ales, a modului în care s-a realizat apropierea României de Puterile Centrale. Notînd eforturile de a atrage România,

---

* Vezi anexa I, nota nr. 1.

7 M.A.E.B., *Correspondance politique*, Légations, Roumanie, 7e vol., doc. 13, nr. 109/92, 25 februarie 1882. Venirea lui Bălăceanu la București — deși ministrul român la Viena nu era la curent cu problema — urma să fie folosită în acest scop.

Jooris nu poate să nu observe că guvernul român nu este dispus să adere la Alianţă în orice condiţii. I. Brătianu, a cărui abilitate politică diplomatul belgian o apreciază, „vrea să aleagă momentul, cu scopul de a fixa preţul alianţei“ [8].

Guvernul român, remarca Jooris, cu alt prilej, referindu-se la orientarea generală a politicii liberale, nu doreşte o neutralitate garantată de Europa, de natură să salvgardeze independenţa. Partidul liberal nu poate nutri o asemenea iluzie. Neutralitatea reprezintă o pură ficţiune [9]; în primul conflict dintre Rusia şi Austria ea ar fi violată fără ca o a treia putere să se poată opune. În caz de luptă, neutralitatea voluntară nu este posibilă, consemnează diplomatul belgian, făcînd unele interesante observaţii asupra încercărilor României — în preajma războiului din 1877—1878 — de a i se recunoaşte neutralitatea de către statele europene [10].

---

[8] *Ibidem.*

[9] Observaţia lui Jooris este generată de analiza lucidă a situaţiei politice a României la începutul deceniului al nouălea al secolului trecut. Faptele au fost verificate. „Sistemul de alianţe stabilit de cancelarul Bismark (tratatul din 7 octombrie 1879 cu Austro-Ungaria şi cel din 20 mai 1882 cu Italia constituind Tripla Alianţă precum şi înţelegerea celor trei împăraţi, semnată pe trei ani, la 18 iunie 1881) impuneau României să nu rămînă izolată în reţeaua de alianţe ce o înconjura, mai ales că două din marile puteri semnatare — Austro-Ungaria şi Rusia — îi erau vecine. Se adaugă la aceasta obiectivul cercurilor politice române de a găsi o contrapondere faţă de guvernul ţarist în deosebi după desfăşurările din 1878 [. . .]“. M. M a l i ţ a, *op. cit.*, p. 431.

[10] „[. . .] Et cella [neutralitatea] qu'invoquait la Roumanie à la veille de la guerre de 1877 n'était qu'une protestation hipocrite cachant mal l'alliance déjà commencé à Livadia avec la Russie, mais ayant pour but de faire parler l'Europe et lorsque celle-ci fait savoir à la Roumanie qu'elle agissait sur sa responsabilité et à ses risques, on lui dit secrètement de Berlin et de Vienne que son intérêt lui commandait de s'entendre avec St. Pétersbourg. La Roumanie, ayant dû subir cette alusie n'a pas eu la force d'imposer son concours effectif et d'en fixer le prix. La Russie la repoussa aussi longtemps qu'une impitoyable nécessité n'obligea pas le chef de ses armées défaite devant Plevna d'implorer l'aide de l'armée Roumaine cantonée au delà du Danube et lorsque l'appel fut faite, c'est le grand duc Nicolas et non le prince Gortschakoff, l'autorité militaire et non le gouvernement qui s'était engagé à respecter l'inviolabilité du territoire [. . .]“.

Este interesant de semnalat, în acelaşi sens, că, într-o depeşă din 29 iunie 1880, reproducînd o discuţie cu Mitilineu, numit ministru în Belgia, Jooris sublinia că acesta i-a mărturisit că „dans son oppinion, le refus apporté à la demande de neutralité de la Roumanie avant la guerre avait pour base l'entente préméditée de l'Allemagne et de l'Autriche avec la Russie [. . .]“. Înţelegerea avea drept obiect reglementarea problemelor teritoriale post-belice. M.A.E.B., *Correspondance politique*, Légations, Roumanie, 7e vol., doc. nr. 29, 9 august 1882, depeşa nr. 388/325 şi 5e vol. (1875—1880) doc. nr. 154 (discuţia cu Mitilineu). Vezi, pentru aceasta şi N. I o r g a, *Politica externă a regelui Carol. Lecţii ţinute la Universitatea din Bucureşti*, Ed. a II-a, Bucureşti, 1923, p. 273 şi urm. şi V. M a c i u, *Mouvements nationaux et sociaux roumains au XIXe siècle*, „Bibliotheca Historica Romaniae“, Ed. Acad. R.S.R., Bucureşti, 1971, p. 297 şi urm., 305. Pentru *tactica* urmărită de guvernul român prin afişarea poziţiei de neutralitate, vezi şi M. C e a c h i r, *op. cit.*, p. 143—144.

Apreciind că partidul liberal acţionează în conformitate cu „aspiraţiile naţionale", Jooris observă că, deşi, atît regele, cît şi Brătianu, sînt înclinaţi spre o alianţă cu Austro-Ungaria şi Germania, „doresc să fie destul de puternici pentru a o putea accepta liber, nu impusă ca în 1877" [11].

Trebuie reţinut faptul că Jooris — şi el nu este singurul — vorbeşte mereu de *aspiraţiile naţionale* ale guvernului liberal, de politica *naţională* a acestuia. De asemenea, partidul liberal, aflat la guvern în perioada la care se referă notaţiile sale, este considerat drept *parti rouge gouvernamental* (Anexa I). Aprecierea nu este singulară. Brătianu îşi mai păstra încă faima, iar partidul liberal, în ochii Europei, îşi mai păstra încă coloratura radicală ce o avusese în timpul guvernării din 1867—1868, guvernare ce crease, atunci, atîtea dificultăţi şi intervenţii.

Aceste observaţii, ale unor autorităţi contemporane, trebuie reţinute pentru aprecierea globală a politicii guvernului liberal, în epoca ce reprezintă obiectul atenţiei noastre.

Notaţiile privind raporturile României cu Puterile centrale reliefează faptul — lucrul prezintă un real interes — că aderarea României la Tripla Alianţă nu este o simplă reacţie, determinată de situaţia creată în împrejurările anilor 1877—1878. Acceptarea în alianţa Puterilor centrale nu este o concesie pe care România s-a străduit s-o zmulgă Austro-Ungariei. Ambele părţi, se poate spune, au venit una în întîmpinarea celeilalte. România a fost solicitată şi a fixat condiţiile participării. Sub acest raport, nu se făcea nici un fel de concesie de natură să lezeze suveranitatea şi demnitatea naţională [12].

În aprecierea evenimentelor, trebuie să ţinem seamă de faptul că, supusă dublei presiuni politice a Rusiei şi a Austro-Ungariei, România ar fi preferat — declaraţiile în acest sens sînt cît se poate de exacte — să nu facă nici un fel de tranzacţie cu vreunul din puternicii ei vecini [13].

---

[11] M.A.E.B., *Correspondance politique*, Légations, Roumanie, 7e vol., doc. nr. 29. Pentru reliefarea tensiunii existente între România şi Austro-Ungaria, în perioada la care se referă observaţiile diplomatului belgian şi a atitudinii manifestate de cercurile conducătoare româneşti, am socotit util să facem o succintă trecere în revistă a principalelor luări de poziţie inserate în ziarul „Românul", oficios al guvernului. Aprecierile, aşa cum se poate constata, se apropie de cele formulate de Jooris. (Vezi, Anexa III).

[12] Vezi, în acest sens, I. G. Duca, *Politica noastră externă*, Bucureşti, 1913, p. 26—27.

[13] Aşa cum, pe drept, s-a observat, România avea suficiente motive de a privi cu neîncredere ambele imperii. Unul o dezamăgise în timpul şi după războiul din 1877—1878, celălalt nemulţumea profund opinia publică prin politica de desnaţionalizare şi atitudinea arogantă în problema Dunării. Apropierea de Tripla Alianţă s-a datorat, însă, nu atît convingerii că neutralitatea era imposibilă şi îngrijorării determinate de politica Rusiei ţariste în Bulgaria, ci, mai mult, faptului că Rusia nu avea aliaţi împotriva Austriei, în timp ce aceasta o avea pe Germania. Se adăugau, fireşte, sentimentele regelui, situaţia Serbiei precum şi teama că Rusia ar putea să aplice României un tratament similar cu cel aplicat Bulgariei. Bismark, la rîndul său, considera că alianţa cu Austro-Ungaria ar putea să cîştige în valoare

În acest sens, este semnificativ faptul că, atît regele, cît şi Brătianu, spre a evita ca România să împărtăşească soarta Serbiei — aceasta, după tratatul din 1881, se afla, aproape, sub protectoratul Austro-Ungariei [14] — au preferat şi au luat iniţiativa unei înţelegeri cu Germania. Abia după ce Bismark, din raţiuni asupra cărora nu este cazul să stăruim aici, a dat limpede de înţeles că antanta cu Germania este condiţionată de cea cu Austro-Ungaria, lucrurile au luat întorsătura ce o cunoaştem.

Fireşte, nu discutăm aici repercusiunile ulterioare ale actului aderării României la Tripla Alianţă. Acestea au fost subliniate [15]. Problema merită a fi reluată într-un cadru mai larg. Un act de natură politică se judecă nu după implicaţii teoretice, ci după factorii ce l-au determinat şi rezultatele sale practice. Or, în acest sens, trebuie să admitem, nu s-a spus, încă, ultimul cuvînt.

Pline de interes sînt observaţiile şi aprecierile ce au în vedere raporturile României cu Rusia. Pierzîndu-şi influenţa ce o avusese odinioară asupra politicii româneşti, Rusia a adoptat o atitudine „pasivă şi espectantă", căreia-i dădea expresie Urusov, ministrul acreditat la Bucureşti, (Anexa I). Potrivit aprecierilor lui Jooris, în lupta ce avea drept obiectiv contracararea politicii Austriei şi restabilirea propriei sale influenţe, Rusia avea în vedere răsturnarea guvernului Brătianu, suspectat, ca şi regele, a fi favorabil unei alianţe politice cu Austria. În acest scop, este încurajată opoziţia internă, devenită deosebit de activă (Anexa I).

Urmărind înlăturarea cabinetului condus de I. C. Brătianu, Rusia îşi sprijinea calculele pe venirea la putere a partidului conservator căruia diplomatul belgian, considerînd tonul presei şi declaraţiile oamenilor politici, îi atribuie „tendinţe antinaţionale şi antidinastice" [16].

Asasinarea ţarului Alexandru II a provocat o vie emoţie în cercurile conducătoare din România [17]. Colaborarea cu ohrana ţaristă şi o mai

---

dacă ar fi atrase tinerele state balcanice. Începînd încă din 1880, el exercita presiuni asupra baronului Haymerle pentru a-l determina să manifeste mai multă consideraţie faţă de România şi, chiar de atunci, îi promitea sprijin lui Brătianu pentru apropierea de Austro-Ungaria. Cancelarul se temea ca Rusia să nu supraliciteze asupra Austro-Ungariei la Bucureşti. Cf., R. W. Seton-Watson, *op. cit.*, p. 401—403.

[14] G. I. Brătianu, *La politique extérieure du roi Charles I-er de Roumanie*, Bucureşti, 1940, p. 20—21.

[15] Tr. Lungu, *op. cit.*, p. 93, nota nr. 2. Autorul constată că „orientarea politicii externe a României spre Puterile Centrale constituia, pentru momentul istoric respectiv, ca de altfel pentru întreaga perioadă care a urmat cîştigării independenţei de stat, o necesitate obiectivă; folosirea antagonismului dintre Marile Puteri era o garanţie pentru menţinerea independenţei ţării faţă de tendinţele vizibil expansioniste ale imperiului ţarist". De asemenea, de acord cu Iorga, în continuare, autorul notează că „adeziunea României la Puterile Centrale constituia o apărare, sub scutul alianţei, a românilor din Transilvania împotriva tendinţelor de desnaţionalizare forţată şi iniţiată de nobilimea şi burghezia maghiară".

[16] M.A.E.B., *Correspondance politique*, Légations, Roumanie, 7e vol. doc. nr. 13.

[17] *Memoriile regelui Carol al României (de un martor ocular)*, vol. XVII, Bucureşti. 1912, p. 66—68.

atentă supraveghere a activității revoluționare desfășurată de socialiști și — în ultimă instanță — votarea legii expulzărilor reprezintă reacția firească a unui regim politic care nu admitea să fie acuzat că ar nutri „idealuri republicane“, că ar apăra, în România, „pe nihiliști și pe alți purtători de idei revoluționare“ [18].

Nu este locul să discutăm aici în ce măsură împrejurările au îngăduit ca, la adăpostul necesității de contracarare a activității revoluționare, să fie proclamat regatul, considerat ca o chezășie de stabilitate și de ordine pe plan intern și internațional; interesează mai mult, în limita obiectivelor ce stau în atenția noastră, notarea faptului că, în aceste condiții, s-a extins colaborarea între guvernele de la București și Petersburg pentru combaterea mișcării revoluționare, fapt care a îngăduit Rusiei țariste să încerce a-și spori influența.

Faptele sînt observate și atent comentate de Jooris [19]. În strînsă legătură cu aceasta, rapoartele diplomatului belgian cuprind interesante notații referitoare la Bulgaria, considerată drept „ultimul refugiu“, în Balcani, a influenței Rusiei (Anexa II). Lupta politică între cele două mari puteri se desfășura și aici cu deosebită vigoare [20].

Consemnînd opinia unor diplomați în legătură cu viitorul statut al Bulgariei [21], diplomatul belgian judecă faptele prin considerarea generală a evenimentelor, cunoscînd riscurile ce puteau decurge, pentru România, din politica Rusiei țariste în Balcani. Ceea ce nu cunoștea Jooris — fapte pe care, probabil, factorii responsabili ai politicii românești le intuiau — era că libertatea de care se bucura politica Rusiei în Bulgaria era deter-

---

[18] *Ibidem*, p. 68 (interpelarea lui T. Maiorescu din Cameră, din 13 martie 1881).

[19] „[...] La Russie, qui à déjà pu se convaincre des mauvaises dispositions du Cabinet Bratianu et du parti rouge envers elle, met tout en oeuvre pour se créer aux élections legislatives prochaines un parti assez puissant pour arracher au gouvernement une part du pouvoir. Elle voudrait, faute de reussir, à renverser le ministère Bratianu, amener la formation d'un cabinet de coalition ou pourraient prendre place quelques unes de ses affidés [...]“. Diplomatul notează, în egală măsură, mijloacele prin care diplomația țaristă dădea expresie influenței sale M.A.E.B., *Correspondance politique*, Légations, Roumanie, 7e vol., doc. nr. 29 (9 august 1882), nr. 388/325. Vezi și C. Bacalbașa, *Bucureștii de altă dată*, vol. II, București, 1928, p. 279. Acesta, referindu-se la acțiunile desfășurate de Hitrovo, ministrul Rusiei la București, remarcă faptul că reprezentanții aristocrației, cu toții, erau rusofili : „[...] De aici, notează el, ruptura din partidul conservatorilor : bătrînii pentru politica rusofilă, junimiștii pentru politica germanofilă“. Vezi și p. 254.

Pentru atitudinea lui Gr. Sturza și orientarea filorusă ce i se atribuia, vezi T. Maiorescu, *op. cit.*

[20] Balcanii, așa cum, pe drept, se consideră, deveneau, cu încetul, centrul politicii europene. Ciocnirea dorințelor de expansiune a Marilor Puteri stau la originea crizelor balcanice. Cf. Radu Meitani, *op. cit.*, p. 60, 67—68. Pentru lupta de influență între Rusia și Austro-Ungaria, vezi și N. Ceachir, *op. cit.*, p. 192 și urm.

[21] M.A.E.B., *Correspondance politique*, Légations, Roumanie, 5e vol., doc. nr. 154 (29 iunie 1880) și 7e vol., doc. nr. 14 (28 februarie 1882). În legătură cu atitudinea guvernului față de zvonurile și asertiunile cărora le dădeau curs presa germană, vezi luările de poziție în „Românul“, din 3 iulie 1881.

minată de înțelegerea prealabilă cu Austro-Ungaria și Germania, de împărțirea sferelor de influență [22]. După cît se pare, tratatul de alianță din 1881 consacrase această împărțire de care nu avea cunoștință nici Alexandru de Battenberg atunci cînd solicita sprijinul Austro-Ungariei [23] Haymerle se pronunța clar în acest sens [24].

Acordînd Rusiei țariste mînă liberă în Bulgaria, în schimbul libertății pe care Austro-Ungaria o obținuse în Serbia, Bismark înțelegea să facă presiuni asupra României pentru a o determina să intre în Tripla Alianță [25].

Jooris notează în continuare că, aflîndu-se la Sinaia, în convorbirile purtate cu regele, acesta i-a împărtășit îngrijorarea în legătură cu intensificarea politicii Rusiei țariste în Balcani. Strădaniile acesteia, considera el, au drept obiectiv reconstituirea Bulgariei în limitele tratatului de la San-Stefano [26]. România dorește — regele nu pierdea nici un prilej pentru a o declara — „să rămînă în afara oricărui conflict dincolo de Dunăre, fie intern, fie extern. Însă, în eventualitatea în care o necesitate acută ar antrena-o într-o alianță oarecare, ea nu va îngădui nici un fel de presiune, călăuzindu-se, exclusiv, după propriile sale interese“ [27].

Analizînd stadiul relațiilor dintre România și Rusia și remarcînd îngrijorarea cercurilor conducătoare de la București în legătură cu obiectivele balcanice ale politicii țariste, Jooris își exprimă părerea potrivit căreia, cu toate aceste declarații, care afirmau independența și hotărîrea de a menține starea de espectativă, România se va încadra în alianța austro-germană [28].

---

[22] S. Skazkin, *Koneț avstro-russko-ghermanskogo soiuza*, tom pervîi, 1879—1884, Moskva, 1928, p. 255, 290.

[23] *Ibidem.*

[24] *Ibidem*, p. 150, nota nr. 2.

[25] *Ibidem*, p. 340; apud *Die Grosse Politik der europäischer Kabinette* (1871—1914). VIII, b. p. 268. Nu este exclus ca regele Carol să fi cunoscut aceste aranjamente și intenții. Aceasta ar explica, oarecum, atitudinea și stăruințele sale. Pentru aceleași probleme, vezi F. A. Rotștein, *Mejdunarodnîe otnoșenia v konțe XX veka*, Moskva — Leningrad, 1960, și A. Dj. P. Teilor, *Boriba za gosudarstvo v Evrope 1848—1918*, Moskva, 1958.

[26] Relațiile amicale dintre Carol și Alexandru de Battenberg au sporit neliniștea în legătură cu acțiunile Rusiei în Balcani. Referitor la „visurile“ regelui Carol de a realiza un regat al Daciei și la discuțiile cu Alexandru de Battenberg privind viitorul Bulgariei, vezi R. W. Seton-Watson, *op. cit.*, p. 408. Informațiile sînt reproduse după E. C. Corti. *Alexander von Battenberg*, Vienna, 1920, p. 56.

[27] M.A.E.B., *Correspondance politique*, Légations, Roumanie, 7e vol., doc. nr. 33, depeșa nr. 430/363 (19 septembrie 1882).

[28] *Ibidem.* Ziarele ruse, care, din cauza regimului sever al presei, exprimau, se poate spune, toate, punctul de vedere oficial, dădeau curs, cu stăruință, zvonurilor potrivit cărora Austria ar fi propus iar România ar fi acceptat să încheie un tratat. În acest sens, „Sovremennja Iswestija“ declara: „Cel mai mare avantaj din ultimul război oriental l-a tras nu Rusia, ci Austria, și tot ce se petrece în lumea politică ne face a vedea lămurit că Austria se pune din ce în ce mai mult în pozițiune spre a culege și mai multe fructe și a deveni putere dominatoare în

Referindu-se la situația internă, la gravele fricțiuni provocate de tendința guvernului liberal de a realiza reforma electorală, diplomatul belgian — lăsînd la o parte mobilul și consecințele reformei, în lupta ce avea drept obiectiv întărirea pozițiilor politice ale burgheziei — considera că înfrîngerea reprezentanților vechiului regim pe acest teren va avea drept consecință diminuarea influenței Rusiei țariste [29]. Firește, constatarea este valabilă în măsura în care liberalii ar fi fost dispuși să meargă pe această cale pînă la ultimele limite ale democrației burgheze și apartenența de clasă ar corespunde și unei orientări distincte în politica externă. Or, se știe, în acest sens, lucrurile sînt mult mai complicate pentru a putea fi definite printr-o simplă afirmație generală.

Făcînd constatările însemnate mai sus și subliniind implicațiile unor reforme radicale, de natură să paralizeze puterea politică a moșierilor, Jooris avea în vedere, desigur, soluțiile preconizate de C. A. Rosetti [30]. Liberalii însă, lucrul este cunoscut, în modificarea adoptată mai tîrziu, în 1884, nu au mers atît de departe. Observațiile diplomatului belgian trebuie reținute numai în accepțiunea lor cea mai generală. Liberalii, Brătianu, în speță, nu aveau intențiile pe care acesta le considera ca fiindu-le proprii.

Lupta împotriva reprezentanților moșierimii se desfășura, totuși, însă, în limite compatibile cu anumite interese pe care le garanta „alianța" dintre cele două clase, pe care se sprijinea regimul instaurat la 1866.

În corespondența adresată superiorilor săi, J. Jooris acordă prioritate problemelor esențiale, considerate a fi cele ce privesc relațiile României cu Austro-Ungaria, Germania și Rusia. Diplomatul nu neglijează însă să sublinieze linia politică adoptată de România față de Franța, eforturile pentru stabilirea unor relații normale, curtoazia cu care oficialitatea românească înconjoară pe reprezentanții Angliei și Italiei [31], pentru a

---

peninsula balcanică. Franța este nimicită și legată de mîini și de picioare. Italia a fost ademenită [...]. Trebuie să fie foarte just ceea ce se afirmă prin cercurile-nalte de aici că Austria a încheiat cu România, nu o alianță, ci un tratat, ba că i-a promis chiar și Banatul ca preț al puternicului sprijin ce trebuie să dea planurilor habsburgice. Nu degeaba contele Andràssy a fost atîta vreme oaspele regelui Carol, că Serbia se află deja la picioarele Austriei, se vede lămurit [...]" „Românul", 7 noiembrie 1881 (Articolul intitulat *Presa rusă și România).* Pentru eșecul politicii Rusiei țariste la Congresul de la Berlin, vezi și N. Ceachir, *op. cit.,* p. 189—190.

[29] Intrigile ce aveau drept obiectiv restabilirea influenței „pe calea legală a alegerilor" nu vor fi anihilate „que le jour où la reforme électorale assurera au parti libéral national un triomph incontesté sur les adeptes de l'ancien régime. La necessité de cette réforme est comprise pour tout le monde [...]". M.A.E.B., *Correspondance politique,* Légations, Roumanie, 7e vol., doc. nr. 33.

[30] În continuare, Jooris înfățișează sistemul electoral propus de C. A. Rosetti, „marele pontif al liberalismului", sistem combătut de presa guvernamentală, de cea conservatoare, precum și de organele liberalilor independenți. *Ibidem.*

[31] În momentul în care Jooris își redacta depeșele, diplomația europeană era deosebit de activă. În cursul lunii octombrie, regele Umberto se întîlnea la Viena cu Franz Iosef. Întîlnirea marca eforturile Italiei de a participa la alianța

obţine sprijin diplomatic în problema Dunării [32]. De asemenea, în măsură egală, sînt înfăţişate şi relaţiile cu Turcia şi cu Vaticanul (Anexa II).

Întocmite cu competenţă şi conştiinciozitate profesională, rapoartele lui J. Jooris conţin informaţii şi aprecieri ce pot fi utilizate cu real folos în conturarea tabloului general al situaţiei politice a României, în preajma semnării tratatului ce avea s-o angajeze alături de statele Triplei Alianţe.

ANEXE

I

Légation de Belgique
en Roumanie
No 479/387

Bucarest, le 27 octobre 1881

Relations de la
Roumanie avec les
diverses puissances
Nouvelles de Cour

Monsieur le Ministre,

La mort du Baron Haymerlé a causé une certaine satisfaction dans les sphères gouvernamentales que le langage de la presse a peine a cacher sous les eloges qu'elle adresse à la memoire du défunt. M. Haymerlé, qui a été si dur envers la Serbie et la Bulgarie ne s'était guère montré plus doux envers la Roumanie dans la question du Danube et récemment dans l'affaire des octrois. Il est vrai que le Cabinet de Vienne n'a pas à se louer de la conduite du gouvernement Roumain qui n'éxecute pas consciencieusement le traité de commerce et qui ne se gène pas pour molester ses négociants Juifs de Vienne et de Pesth dans leurs voyages d'affaires sur le Danube. En outre le langage quotidien de la presse, qui proteste contre l'asservissement économique par l'Autriche-Hongrie, n'est pas fait pour lui être agréable. Chacun sait, et les journaux l'ont publié sans démenti, que M. Bratianu a été très froidement accueilli par le ministre autrichien lors de son récent passage par Vienne et il faut toute la faveur dont jouit à la Cour et dans les cercles officiels M. Balatchanu ministre de Roumanie pour tempérer l'âpreté des relations entre les deux pays. M. Balatchanu est persona grata auprès de l'Empereur et du Roi Charles et c'est là ce qui dans les circonstances délicates du moment le maintient à son poste, car le „parti rouge gouvernamental" auquel il se flatte de ne pas appartenir, et qui, à son tour, lui reproche de ne pas défendre assez chaleureusement les intérêts nationaux dans la question du Danube le verrait partir sans regret. Voilà pourquoi la démission si souvent offerte par M. Balatchanu, mais que personne ne prend au serieux,

---

austro-germană, eforturi ce-şi găsesc expresie în tratatul încheiat la 20 mai 1882. Cf. Emil Diaconescu, *România şi Marile Puteri după congresul de la Berlin pînă la 1914*, Iaşi, 1937, p. 5—7 (extras din „Cercetări istorice", an XIII).

[32] Interesant de observat în acest sens că „Le Moniteur Universel", din 30 noiembrie 1881, considera că tonul mesajului regal din 15/27 noiembrie s-ar datora „influenţei" engleze, puternică la Bucureşti. Cf. „Românul", 23, 24 noiembrie 1881 şi Anexa III.

parce que boyard ruiné il a besoin de son poste pour vivre, n'est jamais acceptée. C'est assez vous dire que l'on se préoccupe aussi de savoir qui recueillera la succesion du Baron Haymerlé.

L'avènement du Cte Andràssy, Hongrois, et dont les agissements politiques n'ont pas été favorables à la Roumanie, pendant la guerre Turco—Russe et depuis, pas plus que [ceux] du Baron Calice ex agent roumain à Bucarest (sic) aujourd'hui ambassadeur à Constantinople ne pourraient lui plaire.

Le gouvernement roumain est convaincu du reste que le changement de personne n'entraînérait pas un changement de politique. La presse Hongroise a lancé la nouvelle aujourd'hui démentie, du remplacement du Cte Hoyos à Bucarest par le Baron Tisza, mais elle a pris ses espérances pour des réalités.

Les relations de la Roumanie avec l'Allemagne ne sont pas d'une parfaite cordialité. Le Cabinet de Bucarest semble bouder le Cabinet de Berlin pour son attitude passive dans le procès Landau [1], comme si le ministère allemand pouvait casser l'arrêt de ses tribunaux ; tout ce que le pouvoir exécutif peut faire c'est de ne pas exécuter les sentences du pouvoir judiciaire. Cette question, qui est le

---

[1] După cum se știe, ca urmare a condițiilor puse de Germania, în urma tratatului de la Berlin, după îndelungi negocieri, statul român a răscumpărat căile ferate ale căror acțiuni, deținute de *Societatea căilor ferate române*, erau garantate, în marea lor majoritate, de casele de bancă Diskonto Gesellschaft și S. Bleichröder. Potrivit convenției încheiate în acest sens, obligațiile 6%, emise pe piața germană, trebuiau schimbate în titluri de stat 6%, cele neprezentate la schimb urmînd să fie plătite în numerar, pînă la data de 1 februarie 1882.

„După trei ani de muncă juridică, în care am avut recurs la cei mai eminenți oameni de drept, dintre care, unul, Kalinderu, stă și în permanență la Berlin, însărcinat cu apărarea intereselor românești [...]", s-a ajuns la situația următoare: din 199.633.400 mărci în acțiuni primitive, statul român poseda 189.027.000 mărci, iar din 38.362.600 mărci în acțiuni de prioritate poseda 37.592.550. Ca urmare a faptului că majoritatea acțiunilor se aflau în posesia statului român, la începutul anului 1881 s-a cerut mutarea sediului Societății la București și radierea ei din registrul tribunalului de comerț din Berlin.

Casa de bancă Landau, care poseda restul de 4.404 acțiuni, în valoare nominală de 1.321.200 mărci, în rivalitate fiind cu firmele ce garantau acțiunile *Societății căilor ferate române*, s-a opus aplicării Convenției și, prin intermediul bancherului Kaufmann, a intentat acțiune judiciară împotriva Societății. Tribunalul suprem de comerț din Leipzig, în fața căruia a ajuns cazul, „avea să statuteze dacă proprietarul unei vechi acțiuni a *Societății căilor ferate române* trebuie să se supună noilor condițiuni ce-i sînt făcute prin convențiunea de răscumpărare sau dacă el trebuie să urmeze a se bucura de vechile condițiuni sub care titlul său a fost creat". *Tribunalul, prin hotărîrea din 5 februarie 1881*, s-a pronunțat în favoarea celui de al doilea principiu deși două instanțe judecătorești din Berlin se pronunțaseră pentru cel dintîi.

Potrivit convenției de răscumpărare, o acțiune a căilor ferate române trebuia să primească numai $3^1/_3$%. Potrivit sentinței tribunalului, deținătorii acțiunilor aveau dreptul să refuze cei $3^1/_3$% și să pretindă ca să li se împartă dividendele ce se vor hotărî de adunarea generală, pentru fiecare gestiune anuală separat.

Problema — deși casa Landau poseda doar 5% din acțiuni — a stîrnit o încinsă dispută în presa română. Opoziția ataca violent guvernul. Presa oficioasă, „Românul", în speță, sublinia, cu tărie, *discriminarea* pe care statul german o face în privința răscumpărării căilor ferate române; în cazul acesta nu s-a aplicat același tratament ca în acel al răscumpărării căilor ferate germane, deși situațiile erau similare. De asemenea, se observa că, în această afacere, în timp ce

cauchemar actuel des hommes de pouvoir à Bucarest, est semé de nombreux et étranges incidents. Mais le Cabinet de Berlin n'a-t-il pas à se plaindre des octrois qui nuisent tant à son commerce et vis-à-vis desquels il a pris une attitude aussi énergique ? Et que dire de l'agitation antisémitique propagée par la presse locale et de son langage parfois violent contre „l'invasion de la race teutonique" ? Tout cela n'est pas fait pour plaire au Prince Bismarck, auprès duquel M. Varnav Liteanu ministre Roumain à Berlin est néanmoins aussi persona grata. La France n'a pas moins de sujets de mécontentement à cause des retards calculés et des entraves que l'on apporte à la solution de certains conflits résultant de l'inéxecution de grands contrats avec ses nationaux et de graves intérêts qui restent en souffrance. Aussi, avant qu'on leur donne satisfaction, ne paraît elle guère disposée à accueillir les ouvertures de la Roumanie par la conclusion d'un traité de commerce et d'une convention consulaire. Telle est la situation vraie qui se cache mal sous la fausse apparence de relations cordiales et intimes ; mais le gouvernement français sait à quoi s'en tenir sur les flatteries de la presse et sur les avances des hommes d'état de Bucarest qui prodiguent les éloges, les banquets et les décorations à ses nationaux. Ce ne sera ni la croix d'officier donné au delegué Barrère, ni la plaque de grand officier et le banquet quasi-officiel offert

---

problemele financiare au fost tranşate cu succes, cele juridice întîmpină serioase piedici. În acest sens se nota : „Cînd *societatea* îşi are mutate acţiunile în Bucureşti, cînd şi-a plătit toate datoriile şi a depus o cauţiune de 500.000 mărci pentru garantarea oricărei pretenţii drepte, ar fi atît de absurd de a se refuza strămutarea reşedinţei la Bucureşti, încît nu ne putem aştepta la aceasta din partea judecătorilor din Berlin".

Deşi statul român nu figura ca parte în proces şi hotărîrile instanţelor germane nu puteau să aibă valabilitate pentru România, în condiţiile în care aceasta poseda, deja, 95% din acţiuni, amploarea ce o luase chestiunea, dificultăţile de natură juridică ridicate continuu de instanţele germane creau serioase prejudicii, de natură politică chiar. Presa română atrăgea atenţia acţionarilor germani că, chiar în condiţiile în care s-ar aplica cea de a doua soluţie, statul român, ca unul ce posedă majoritatea acţiunilor, va fixa şi dividendele care pot fi sub valoarea celor ce au fost oferite majorităţii acţionarilor. Pe aceeaşi linie, se notează că, cu toate eforturile depuse, casa Landau nu poate obţine nimic din partea statului român. Din suma nominală, aşa cum s-a dat şi celorlalţi acţionari, i se datorează 60% în titluri de stat, „Maximum de pretenţie ce s-ar putea admite — se notează în acest sens — ar fi doar plata integrală pe nominal, adică şi restul de 40%". La suma nominală de 1.321.200 mărci s-ar adăuga 440.000 mărci.

„Este imposibil însă — se arată în continuare — să se ajungă la satisfacerea unei asemenea cereri ; ar fi neonest şi imoral ca o infimă minoritate şicanatoare să dobîndească un asemenea avantagiu în contra aproape totalităţii care şi-a preschimbat titlurile pe 60%... pe titluri de 6%".

Cererile reprezentantului casei Landau sînt respinse de tribunalul de comerţ din Berlin şi, la 3 octombrie 1881, ziarele anunţau, deja, că guvernul a luat măsuri pentru întoarcerea la Bucureşti a directorului căilor ferate. La începutul anului 1882, se consemna că „Guvernul şi direcţiunea regală se află în cea mai bună situaţiune ; ei pot privi cu cea mai deplină linişte la silinţele neputincioase ale acelora ce nu pot obţine o sentinţă eficace în favoarea lor". Cf. „Românul", 13, 20 februarie, 7, 8, 28, 29 septembrie, 3, 19, 20 octombrie, 6 noiembrie 1881 şi 15 ianuarie 1882.

În această problemă, vezi şi Ion Gh. Sendrulescu, *Tratativele duse de guvernul român în anul 1878 şi în prima jumătate a anului 1879 pentru răscumpărarea căilor ferate de la societatea acţionarilor drumurilor de fier din România*, în „Analele Universităţii Bucureşti", Istorie, anul XIX, nr. 2, 1970, p. 57—66.

au publiciste Ulbach[2] qui lui donneront le change. Le Prince sait que la Roumanie, inquiète de son rapprochement avec l'Allemagne à la suite de l'affaire des Turcs, sur le sort de la question du Danube, désire conquérir sa note pour la solution finale et qu'elle a besoin de la plume de M. Ulbach pour venger dans sa presse la nation roumaine des calomnies de la presse allemande et autre et pour établir à la face de l'Europe que le duumvirat Rosetti-Bratianu qui régit le pays est un régime politique parfait, que l'héroïque nation Roumaine est une nation modèle et que Bucarest sa capitale est le paradis terrestre.

A ce banquet offert à M. Ulbach, ami personnel des Bratianu et Rosetti qu'il avait connus dans les clubs révolutionnaires pendant leur émigration à l'étranger avec les Ledru Rollin et les Mazzini dont l'un d'eux était le secrétaire, a assisté la fine fleur du libéralisme et l'on y a porté de chaleureux toasts et appels à la fraternité des deux nations. M. Ulbach a même reçu une audience de L.L.M. le Roi et la Reine, mais il n'a pas eu le tact de faire une visite de courtoisie au représentant de sa nation. Il est vrai que M. Ducros Aubert n'est pas en odeur de sainteté dans les cercles radicaux de Paris où l'on conspire sa perte et qu'il n'a pas avec les hommes du pouvoir de Bucarest les relations intimes qu'ils ont si vite renouées avec Ulbach au point de s'asseoir au banquet dont les communards français refugiés à Bucarest ont pris l'initiative. Aussi semble-t-il que le départ prochain en congé de M. Ducros Aubert doive être consideré comme un adieu au pays.

Ce sont [...] les ministres d'Italie et d'Angleterre qui ont la confiance du gouvernement, à voir l'empressement avec lequel le président du conseil et le ministre des Affaires Etrangères les reconduisent à la gare quand ils se mettent en voyage et vont à leur rencontre quand ils reviennent à leur poste, à constater les visites quotidiennes qui s'échangent entr'eux, à entendre les louanges qu'il leur prodiguent. C'est que le Cte Zarnielli n'a pas d'affaires désagréables à traiter ici à cause de la nullité des relations commerciales de son pays et qu'il

---

[2] În preajma venirii și după plecarea ziaristului francez din România, ziarul „Românul", de pildă, inserează multe materiale în legătură sau scrise de Louis Ulbach. Astfel, în numărul din 24 septembrie 1881 este inclusă o întinsă corespondență intitulată *Un parisian la Viena;* la 30 septembrie este inserată scrisoarea adresată lui C. A. Rosetti, cu prilejul banchetului oferit acestuia, la 27 septembrie.

În numărul din 9 octombrie 1881, într-un lung articol: *La curtea Română,* referindu-se la deferența cu care a fost primit la Sinaia de către suveranii României, Ulbach notează: „nu mie-mi aparțin aceste grații, ci țării și pozițiunii mele"... De asemenea, o zi mai tîrziu, la 10 octombrie, împărtășindu-și impresiile de *Călătorie în Ungaria și România,* ziaristul francez subliniază entuziasmul și recunoștința pe care românii o manifestă față de Franța. „În România, notează el, toată lumea vorbește franțuzește; iubirea pasionată pentru Franța este manifestarea cea mai strălucită a patriotismului. Dacă ochii ar putea sili inima ca să uite realitatea, te-ai crede în Franța...". Articolul vorbește, în termeni măgulitori, de familia regală, de C. A. Rosetti și I. C. Brătianu. (Materialul este reprodus după „Revue politique et littéraire").

La 1 decembrie 1881, într-un material intitulat *România și D. Louis Ulbach,* „Românul" reproduce după „La Gazette de Roumanie" o corespondență din Paris în care este relatată conferința ținută de ziaristul francez în sala „Asociației literare". Descriind impresiile culese în Austria și mai ales în România, „cu ocazia congresului literar", Ulbach subliniază că „a păstrat o adîncă recunoștință pentru primirea ce i s-a făcut și cea mai simpatică amintire despre români".

Cu începere de la 7 martie 1882, „Românul" publică, în foileton, romanul lui Ulbach intitulat *Doi medici.*

s'est posé en adversaire decidé de la politique autrichienne pour tout et du tout, de sorte qu'en ce moment où le rapprochement de l'Italie vers l'Allemagne et l'Autriche leur donne de l'inquiétude, ils comptent sur son appui à Rome ou il s'est rendu en congé pour décider l'Italie à prendre place à côté de l'Angleterre dans les discussions de la question du Danube. En ce qui concerne M. White qui a des relations personnelles intimes avec tous les hommes politiques du pouvoir dont il a su capter la confiance grâce à son long séjour ici, sa position d'influencer est renforcé par l'attitude énergique et décidée que son gouvernement a prise au sein de la commission de Galatz.

La conduite du représentant de Russie est conforme à l'attitude passive et expectante de son gouvernement et le prince Ourusof n'a avec les ministres que des rapports officiels. La Russie sent qu'elle a perdu à Bucarest son influence d'autrefois et la reconnaissance du peuple Roumain dont elle a amené l'émancipation politique lui donne à réfléchir. Le prince Ourusof est un chaud partisan des couvents dédiés dont il est personnellement on ne peut mieux disposé à soutenir les droits, regrettant que le Cabinet de St. Pétersbourg ne prenne pas cette question plus à coeur. Les relations avec la Turquie laissent beaucoup à désirer. Les réclamations incessantes de Suleyman Bey pour le règlement de la propriété musulmane en Dobrugea et l'appui qu'elle prête à la protestations du patriarcat écuménique en faveur des couvents dédiés ont créé de nouvelles causes d'irritation. Cette question des couvents dédiés qui paraissait enterrée dans les cartons des chancelleries si subitement réveillée par la Turquie a indisposé le Cabinet de Bucarest contre celui de Constantinople. La Roumanie, me disait Suleyman Bey, nous accuse de vouloir lui créer des embarras, mais nous avons pêché plutôt par excès de modération et ce n'est que contraints par les démarches du patriarcat orthodoxe et par le refus obstiné du Cabinet de Bucarest d'y faire droit que nous en avons saisi les puissances. Vous vous souvenez de la façon cavalière avec laquelle M. Boerescu a traité cette question au parlement et de la brutalité avec laquelle il a renvoyé sans vouloir les entendre les délégués du patriarcat qui n'étaient venus à Bucarest qu'attirés par une lettre du Roi. Nous ne nous sommes jamais fait illusion sur le résultat de cette démarche diplomatique, me reprit Suleyman, mais quoi qu'il arrive de la décision des puissances, nous devrons y revenir de temps à autre. Les Roumains se sont montrés peu bienveillants envers le ministre de Turquie, le seul auquel ils n'aient point donné de grand cordon. Il est vrai que le frère du ministre président n'avait rien reçu en quittant son poste de Constantinople. Aujourd'hui que sur la constatation de sa résolution bien arrêté de ne plus revenir, le sultan auprès duquel il était persona grata, lui a envoyé le grand cordon d'Armanée, il est permis de supposer que les Roumains se souviendront de son ministre à Bucarest. Le poste diplomatique de Constantinople reste toujours vacant et les derniers efforts faits auprès de M. Demetre Bratianu pour le décider à y retourner ont echoué. M. D. Bratianu ennemi acharné de son frère le président du conseil ne veut rien recevoir de ses mains. La position d'un ministre de Roumanie à Constantinople est délicate ; les candidats pour sa succession ne manquent pas, mais il est difficile de trouver l'homme de la situation. Je crois vous avoir déjà dit que l'agent de Roumanie à Sophia, Alexandre Stourdza, avait été révoqué et remplacé par E. Ghika, secrétaire de la légation à Paris. M. Stourdza, boyard ruiné, avait pris cette place pour avoir un gagne-pain, mais il n'avait pas su se mettre à la hauteur de sa position. Son séjour à Sophie n'avait été marqué que par des conflits avec le gouvernement et par de nombreuses dettes. Afin de ne pas prolonger plus longtemps la vacance de ce poste, on a prié M. Esarcu ministre à Athene de prendre la route de Bulgarie pour retourner à son poste et de porter une lettre au prince Alexandre. Le Roi a reçu hier en audience le consul général de Suède et Norvege à Galatz qui lui a remis la notification du mariage du prince Royal et le chargé d'affaires d'Allemagre [lui] a remis une lettre du grand duc de Bade.

Il me reste à dire quelques mots des relations avec le Vatican. Je vous ai mis jadis au courant des négociations ouvertes par Leon XIII avec le Cabinet de Bucarest pour la conclusion d'un concordat. Je vous ai annoncé l'envoi d'un projet de la Curie et la remise d'un contreprojet de Bucarest. D'après ce que m'a dit un collègue qui a vu récemment à Rome le Pape, Leon XIII est trop occupé en ce moment de ses négociations avec Berlin et St. Pétersbourg pour songer à Bucarest. Il voudrait aussi que le gouvernement roumain accordât des subsides à l'église catholique et il redoute d'élever l'évêque in partibus de Nicopolis au rang d'archeveque de Bucarest et de lui donner des suffragantes, de peur d'augmenter l'allocation de la congrégation de la propagande à ce dernier qui ne monte qu'à 1 000 francs par an. Le Roi désire beaucoup une solution prompte et favorable et il insiste pour que la Cour de Rome s'empresse inconditionnellement d'organiser la hièrarchie ecclesiastique, convaincu que le gouvernement ratifiera le fait accompli et se décidera à intervenir pécuniairement dans un moment favorable. L'évêque est aussi de cette opinion et il connaît trop bien le pays pour ignorer qu'en ce moment une demande de credit aux Chambres serait inoportune [...]".

Veuillez [...].

J. Jooris

Archives du Ministère des Affaires Etrangères et du Commerce Extérieur de Belgique, *Correspondance politique*, Légations, Roumanie, 6-e vol. (1881), doc. nr. 58.

II

Légation de Belgique
en Roumanie
No 26/19

Bucarest, le 16 janvier 1882

Monsieur le Ministre,

„[...] La situation extérieure commande le maintien du cabinet actuel qui, malgré son attitude dans la question du Danube et malgré le conflit qui en est né n'est pas désagréable à l'influence Austro-Allemande. Le Cabinet de Vienne n'a pas voulu la chute du Cabinet Bratiano dans la crainte de le voir remplacer par des hommes encore moins disposés aux concessions ; tout au plus a-t-il à se féliciter de la retraite de M. Rosetti et désirérait-il le retour au pouvoir de l'ex-ministre des affaires Etrangères Boerescu. L'attitude de la droite, qui s'est laissée entraîner par la gauche indépendante et qui est prête à suivre M. Cogălniceanu dans sa campagne anti-autrichienne lui donne à réfléchir sur les conséquences d'un changement de cabinet, qui ne pourrait d'ailleurs avoir de succès qu'au prix d'une dissolution des Chambres et d'un appel au pays.

Comme je vous l'ai signalé, la lutte d'influence entre l'Autriche et la Russie se réveille et c'est à qui des deux puissances voisines déploiera le plus d'efforts pour attirer la Roumanie à soi. L'Autriche presse sur elle de toute la force de ses intérêts lésés ; la Russie revient à sa politique ténébreuse d'autrefois. Le renversement de M. Bratianu qu'elle suspecte d'être favorable, comme le Roi, à une alliance politique avec l'Autriche, est son objectif et la légation de Russie ne cessa d'éxciter et d'encourager l'opposition dans cette voie. Il n'y a pas à se méprendre, me disait encore hier mon collègue d'Angleterre, qu'il se prépare une grande lutte en Orient où l'action de l'Allemagne vient prêter son appui à la politique autrichienne pour combattre et annihiler l'influence russe dans la

presqu'île des Balkans où son dernier refuge est la Bulgarie. Le prince Bismark veut faire de la Turquie d'Europe le grand marché de l'exportation industrielle de l'Allemagne, et y diriger le courant de son émigration qui se perd aujourd'hui au dela de l'Atlantique sans profit pour l'influence politique de la mère patrie ; mais le germanisme doit écraser le slavisme et il cherche un allié dans l'Islamisme en flattant les projets du sultan pour la restauration de la puissance ottomane en Afrique. Le prince Bismark aiderait volontiers le sultan à détroner le Khedive, si la France et l'Angleterre ne veillaient sur lui. Notre note collective est la réponse à la mission extraordinaire que le Sultan vient d'envoyer à Berlin et à Vienne.

Cette préoccupation de M. White qu'un long séjour en Russie, en Pologne, en Prusse et en Orient, a familiarisé avec la politique du Cabinet de St. Pétersbourg au point que lord Salisbury l'appelle auprès de lui à la conférence de Constantinople, m'a frappé, car il paraissait croire qu'on serait à la veille de quelque grand conflit Européen.

Le concours de l'armée Roumaine n'est plus à dédaigner depuis qu'elle a fait ses preuves devant Plevna et elle est fort bien outillée ; toute l'infanterie, même la division territoriale (landwehr) a des carabines Martine fournies par la fabrique de Sleyer et l'artillerie possède des canons Krupp. Le materiel de la flotille, vient également d'être commandé en Angleterre. La Russie, me disait M. White, sent que l'influence dans la Turquie d'Europe lui échappe et elle tente un suprème effort pour la ressaisir. Elle a perdu en 1878 une belle occasion d'entrer en Constantinople et à Ste Sophie. Elle ne la trouvera plus. L'Autriche poursuit le cours de ses revendications et le Cte Hoyos se donne beaucoup de mal pour persuader à ses collègues qu'il y a lieu de réclamer contre le maintien des articles 1, 2, 3 de tarif des octrois de Bucarest, mais il n'a pas réussi à convaincre le ministre ni le consul anglais. Mon collègue d'Allemagne est personellement d'avis qu'il n'y a pas lieu de protester davantage. C'est également l'opinion que je vous ai exprimée mais pour rentrer dans la légalité, il faut qu'une loi nouvelle abroge la loi de juillet qui à été promulguée, publiée et mise en exécution jusqu'à sa suspension toute récente [...]".

Veuillez [...]

J. Jooris

Ibidem, 7-e vol. (1882—1887) doc. nr. 5

III

În toamna anului 1881, în legătură, mai ales, cu dezbaterile în problema Dunării, relațiile dintre România și Austro-Ungaria devin deosebit de încordate [1]. Iată cum este reflectată această atmosferă în paginile ziarului „Românul".

Încă de la începutul disputei, ziarul, oficios al guvernului liberal, a condamnat atacurile opoziției care aveau drept obiectiv slăbirea pozițiilor guvernului, în lupta pentru salvgardarea suveranității naționale. Continuu, se face apel la unitate, la adoptarea unei poziții comune, singura în măsură să servească intereselor țării.

După ce, la începutul anului (15 ianuarie 1881), fusese reprodus articolul publicat de Titu Maiorescu în „Deutsche Revue", în care fruntașul junimist pleda pentru apropierea României de Puterile centrale [2], „Românul", în prima jumătate

[1] Cf. Ernest de **Rutkowski**, *op. cit.* și G. I. Brătianu, *La politique extérieure du roi Charles I-er de Roumanie*, București, 1940, p. 19.

[2] T. Maiorescu, *Istoria contemporană a României.*

a anului, pe un ton moderat, subliniază continuu necesitatea instaurării unei atmosfere de calm, bazate pe înțelegere și respect reciproc [3].

România, se nota în acest sens, dorește să păstreze relații bune cu puterile vecine, „cele mai amicale relații“ cu Austro-Ungaria; „își pune toate silințele pentru ca guvernul austro-ungar să ajungă a se convinge că nu se servesc bine adevăratele interese ale Imperiului deșteptînd în contra-i nemulțumirile și suspiciunile statelor tinere și pline de vitalitate de la Dunărea de Jos. Privilegiile și prerogativele pe care Austro-Ungaria le-ar dobîndi la Dunărea de Jos nu sînt deloc ceea ce i-ar asigura o lungă supremație economică. Ceea ce imperiul vecin ar trebui să se aplece a dobîndi și în favoarea intereselor sale economice și în sprijinul intereselor sale politice este amicia și încrederea popoarelor din Orient. Această încredere însă nu se poate dobîndi prin încălcări, de orice natură ar fi ele“. („Românul“, 13 iunie 1881).

La 12 august se răspunde acuzațiilor inserate în „Augsburger Allgemeine Zeitung“ potrivit cărora România ar reprezenta „sufletul“ opoziției în problema Dunării și ar întreține o vie agitație în Transilvania. Subliniind netemeinicia acestor „svîrcoliri publicistice“, ziarul afirmă, din nou, că România își apără doar drepturile sale.

La 21 august 1881 este inclus un întins articol apărut în „Neue freie Presse“, intitulat ***Austria și România,*** care, reproducînd, în parte, un articol din „Pester Lloyd“, sublinia poziția ostilă a României. Printre altele, se notează: „Cine nu merge cu noi e contra noastră; [...] problema orientală începe a deveni o chestiune de luptă între Austro-Ungaria și Rusia. O împăciuire a acestei neînțelegeri este inadmisibilă și Rusia face tot ce-i stă în putință spre a înăspri conflictul, poate chiar a grăbi evoluțiunea finală a procesului [...] România — se arată în încheierea articolului — ar avea interes ca „în alianță cu noi să-și apere independența sa [...]“.

Afirmației din „Pester Lloyd“ în conformitate cu care pentru statele mici, între Rusia și Austro-Ungaria, „nu există poziție neutrală sau independentă [...] fiecare din ele care nu caută a se alipi de monarhia noastră devine necesarmente un instrument al politicii rusești“ — care conduce la concluzia că „avem datoria de a cîștiga garanții pipăite pentru ca statele din vecinătatea noastră să aparțină sferei de putere a Austro-Ungariei“, „Românul“ îi răspunde: „Nu sîntem orbiți de o prea mare mîndrie națională, nu ne rătăcește nici vreo absurdă antipatie de rasă spre a nu vedea pe ce cale trebuie să apucăm și ce ne poate garanta interesele. Înțelegem însă să rămînem stăpîni de a îndrepta mișcările noastre cum și cînd vom crede că este priincios pentru noi. Avem pentru Imperiul vecin și-i arătăm tot respectul ce i se cuvine, cerem însă să fim tratați, la rîndul nostru, ca un stat și ca o națiune ce are conștiință de sine“ (1 septembrie 1881).

„Vecinii noștri [...] ar trebui să înțeleagă singuri interesul ce avem d-a face să se respecte în ceea ce ne privește tratatul din 1878; *să nu ni se ceară să* sacrificăm interesele noastre cînd este vorba d-o chestiune d'atîta însemnătate; [...] a ni se cere ceea ce este împotriva noastră este a căuta și a voi să se pună în vrăjmășie cu noi și a rupe orice legătură de bună amicie în viitor...“ (30 septembrie 1881).

„Chestiunea Dunării este d'un interes vital pentru noi românii. Austro-Ungaria nu are și nu poate să aibă nici un drept la Dunărea de Jos, pretențiunile sale sînt împotriva intereselor noastre [...] cu toată dorința noastră d-a păstra relațiunile cele mai bune și mai amicale cu Austro-Ungaria, cu tot interesul ce-l avem d-a proba Europei că merităm încrederea și sprijinul său, nu ne putem opri însă d-a protesta împotriva acelei pretențiuni ale Austro-Ungariei prin care ni s-ar face cea mai mare nedreptate“ (12, 13 octombrie 1881).

---

[3] La sfîrșitul lunii mai, sînt reproduse luările de poziții din corpurile legiuitoare în problema Dunării. Cf. „Românul“ din 24, 28 și 29 mai 1881.

„...În schimbul prieteniei și al vecinătății, în schimbul chiar al trebuinței ce avem d-a păstra o bună înțelegere cu Austria, nu putem să sacrificăm interesele noastre naționale încă să ne asociem la un act împotriva tratatului de la Berlin". Contele Andrássy s-a pronunțat (în fața delegației ungare) că România, ca stat neatîrnat, „are mai mult ca niciodată trebuință a sta în bună înțelegere cu Austria". „Nu putem să primim terenul alunecos pe care s-a pus această discusiune [...] pentru că el este propriu numai intereselor Austriei [...]. Dacă prin neatîrnarea noastră nu ne mai bucurăm de protecțiunea Europei, astfel după cum ea se înțelege la Pesta și Viena, cu atît mai mult trebuie să fim băgători de seamă astăzi în toate mișcările și relațiunile noastre externe. Buna înțelegere cu Austro-Ungaria în condițiile în care ni se cere și față de cestiunea Dunării ar însemna, după cuvintele contelui Andrássy, punerea noastră de bunăvoie sub dominarea acestei puteri ; nici simțul, nici demnitatea națională, nici interesele noastre nu pot să permită una ca aceasta ! Ne mirăm cum patrioți încercați și bărbați de stat atît de distinși ca contele Andrássy pot să se îndoiască de patriotismul și aspirațiunile unui popor care și-a cîștigat singur neatîrnarea, prin sîngele său" (29 octombrie 1881).

Din „Le Journal des Débats" este reprodusă declarația contelui Andrássy față de care se ia atitudine :

„Este posibil ca interesele șovinismului român să se îndrepteze împotriva noastră dar interesele României sînt identice cu ale noastre. De cînd România a devenit un stat neatîrnat și nu se mai bucură de protecțiunea Europei, acest regat are trebuință, ca niciodată, să se afle în bună înțelegere cu noi". „Contele Andrássy, vorbind astfel a exprimat, desigur, un adevăr politic care are acum curs la Viena și mai cu seamă la Pesta. Este peste putință însă ca să nu fi lovit în sentimentul național al marii majorități a românilor [...]. Ceea ce este mai însemnat pentru români este declarațiunea că recunoașterea neatîrnării lor i-a lipsit de protecțiunea Europei. Astfel, nu este destul pentru ei că au consimțit la sacrificiile cele mai mari și mai dureroase d-a primi toate condițiile ce a voit Europa să le impună pentru a-i proclama demni de neatîrnare. Acum ea n-are să-i mai cunoască, lăsîndu-i expuși la întreprinderile vecinilor lor" (8 noiembrie 1881).

„Bunele relații nu pot izvorî decît din respectarea reciprocă a drepturilor legitime" („Românul", 30 octombrie 1881).

„O mare putere cere niște drepturi care nu sînt întemeiate nici pe tratate, nici pe dreptate ; cere s-aibă supremație asupra Dunării, artera de viață a poporului român" (4 noiembrie 1881).

Pronunțîndu-se împotriva manierei opoziției de a discuta problema (guvernul era acuzat că și-ar fi asumat anumite angajamente în problema Dunării), a felului în care oficiosul conservator „Timpul" discuta planul Barrère, „Românul" subliniază :

„Patima a fost și totdeauna va fi un rău sfătuitor. Opozițiunea ar trebui să-nțeleagă aceasta și să se stăpînească măcar cînd discută chestiuni ce privesc relațiunile noastre cu străinătatea. Ca stat mic sîntem datori să fim foarte prudenți, chiar atunci cînd avem dreptate și să ne înfățișăm totdeauna uniți cînd apărăm interesele și drepturile țării noastre" (13 noiembrie 1881).

Mesajul regal, rostit la deschiderea corpurilor legiuitoare (15/27 noiembrie 1881), în care se lua poziție fermă în problema relațiilor cu Austro-Ungaria, a determinat un larg ecou. Iată pasajul care va stîrni o replică atît de dură din partea Austro-Ungariei :

„Îngrijirile [...] ce au deșteptat în țară cestiunea libertății Dunării sînt legitime. Necesitatea de a atrage cît mai mult în porturile noastre [...] vasele de comerciu străine și pavilioanele de orice naționalitate este cu atît mai viu simțită, cu cît comerciul nostru întîmpină adesea, la exportul pe fruntariile de uscat, felurite pedici, *și cu cît de la un timp încoace, sub cuvînt de epizootie, el este amenințat de a-și vedea închise cu desăvîrșire acele fruntarii, în ce privește expor-*

tul de vite mari [...] (s.n. Gh. P.). Interesele noastre cele mai vitale ne silesc de a veghea, pentru ca cel puţin pe acea mare arteră de comunicaţiune să nu ni se pună condiţiuni care să împiedice dezvoltarea noastră şi să facă din libertatea navigaţiunii un drept iluzoriu pentru noi. De libertatea Dunării au fost şi sînt strîns legate destinele României" [...]. Nu putem consimţi „la combinaţiuni care ar avea de efect ca navigaţiunea de la Porţile de Fier la Galaţi să rămînă sub acţiunea preponderentă a unei singure Puteri. Nu voim a aduce nici o vătămare altora, însă voim, siliţi sîntem a voi, libertatea absolută a Dunării, cel puţin în apele noastre şi sîntem gata a face, în presinte şi în viitor, toate sacrificiile pentru a asigura [...] înlesnirea deplină a navigaţiei. Primim regulamentele cele mai severe, pentru a garanta libertatea tuturor pavilioanelor; primim o supraveghere cît de ageră în ceea ce priveşte aplicarea lor; voim însă totodată ca acele regulamente să fie aplicate în apele româneşti de autorităţile româneşti..."[4].

„Românul" comentează ecoul intern şi internaţional al acestor declaraţii. Ziarele austriece şi germane atacă cu violenţă luarea de poziţie considerînd, în general, că „îndrăzneala" declaraţiei este generată de sprijinul acordat de Rusia. Astfel, spre exemplu, „Fremdemblat" nota că „nu se poate spune că acolo unde dreptul nostru, puterea noastră, interesele noastre sînt ameninţate, noi am putea lua acum poziţiune ca România, Serbia şi Bulgaria [...]. Să ne lase să fim majorisaţi de ele, după propria lor voinţă sau a alteia".

„Deutsche Zeitung": „Cei din Bucureşti trebuie să fi fost siguri d-un sprijin prea tare cînd au găsit curajul unui asemenea limbaj şi nu este tocmai greu de spus de la ce anume putere şi-au luat direcţiunea lor bărbaţii de stat români".

„Neue freie Presse": „Noul ministru de externe Kalnoky va trebui negreşit să profite de această ocasiune spre a-şi cîştiga primii pinteni pe tărîmul diplomatic" („Românul", 19 noiembrie 1881).

„Wiener Allgemeine Zeitung" îl sfătuieşte pe Brătianu să nu încerce să facă din România ceea ce contele Cavour a făcut din Piemont. În 1856, acesta avea în spatele său întreaga Europă, iar în 1859 Franţa (20 noiembrie 1881).

Presa franceză, mai ales, comentînd faptul precum şi suspendarea relaţiilor diplomatice între contele Hoyos — ministrul acreditat la Bucureşti — şi guvernul român, apreciază favorabil atitudinea cercurilor conducătoare româneşti. Astfel, pe această linie, se vorbeşte de „curajoasa împotrivire" („La France"), în acord cu „sentimentele româneşti" („Le Journal des Débats"); Franţa şi Anglia „nu pot decît să aprobe un asemenea limbaj. N-avem nici un cuvînt d-a ajuta Austria în al său *Drang nach Osten*" („Le XIXe Siècle") etc. (cf. „Românul", 21, 22 noiembrie 1881).

În timp ce „Le Nord", ziar ce apărea la Bruxelles şi exprima linia politică a guvernului de la Petersburg, considera că România, combătînd tendinţa de hegemonie a Austro-Ungariei, „exercită un drept ce nu se mai poate pune în discuţie", „*L'Italie*" afirma că, în această problemă, Italia ar trebui să se inspire „din principiile acelea cu ajutorul cărora ea a devenit o putere mare" (27 noiembrie 1881).

Limbajul presei germane şi austriece devine însă mai conciliant reflectînd, şi pe acest plan, tendinţa cercurilor conducătoare din Imperiul habsburgic de a nu compromite definitiv o viitoare apropiere a României. Astfel, „Deutsche Zeitung", aprobînd măsurile guvernului austro-ungar şi subliniind necesitatea unor satisfacţii substanţiale, considera: „Austria a reuşit să răstoarne în Serbia pe Ristici şi în Bulgaria pe anti-austriacul Zancoff. Sîntem încredinţaţi că printr-o presiune diplomatică vom izbuti să răsturnăm şi guvernul Brătianu. Cazul însă nu e aproape acelaşi [...]. Ministerul Brătianu, cu tot şovinismul său, este singurul minister cu idei mai europene [...]". („Românul", 29, 30 noiembrie 1881).

[4] Cf. *Regele Carol I al României. Cuvîntări şi scrisori*, tom. II (1877—1886), p. 453—455.

Pe aceeaşi linie, „Neue freie Presse“ îşi exprima speranţa că litigiul se va aplana. Comentînd informaţiile în virtutea cărora guvernul român se arăta dispus să ofere satisfacţiile corespunzătoare — acestea au fost, de altfel, pur formale — ziarul notează că „aceeaşi ştire din Bucureşti ne mai spune că cei de partea rusească se bucură de căderea în fine a ministerului Brătianu prin diplomaţia austriacă, cădere la care lucrează în zădar de mai mulţi ani. Nouă ne pare rău de retragerea guvernului Brătianu...“ (3 decembrie 1881).

În cursul lunii decembrie, sînt inserate discuţiile din corpurile legiuitoare privind răspunsul la mesajul tronului. Este inclus, de asemenea, şi discursul premierului român în care sînt formulate scuzele solicitate de guvernul de la Viena (5, 6 decembrie 1881).

La începutul anului 1882, după restabilirea şi normalizarea relaţiilor, atmosfera este ceva mai destinsă.

La 2 aprilie 1882, din nou, răspunzînd ameninţărilor la adresa României, inserate continuu în organele de presă din cuprinsul Imperiului, „Românul“ notează:

„Românii au dovedit că sînt leali [...]. Cu istoria în mînă, dar, au zis şi zic Austro-Ungariei şi tuturor puterilor: voiţi să ne ucideţi? Daţi în noi cu arma brutală dar leală, dar nu speraţi că de frică ne vom ucide înşine. Voiţi să ne cuceriţi? După părerea noastră vouă înşivă vă faceţi rău; dar, în fine, procedaţi cum veţi voi; nu ne faceţi însă insulte gratuite — de speră că nu vom lupta, fie măcar ca furnica, pentru ca cu onoare şi glorie să perim (sic!) [...] şi nu astăzi va mai pute crede cineva că mai este vreo naţiune care să nu ştie că perind cu arma în mînă îşi asigură pentru mîine reînvierea“ etc.